

949.715
D5 - 20

HAMID DIZDAR

**Popis hanova, karaula i prosjaka
u Sarajevu 1878. i 1879. godine**

ŠABAN HODŽIĆ

**Poziv Hadži Muje Mehovića upućen
bosanskim muslimanima i hrišćanima**

Posebni otisak iz »Glasnika« arhivâ i Društva arhivista
Bosne i Hercegovine

DIZDAR H. Popis

CENTRALNO

Inv. br.

12/89

HAMID DIZDAR

POPIS HANOVA, KARULA I PROSJAKA U SARAJEVU 1878. i 1879. GODINE

Nova okupaciona uprava u Bosni i Hercegovini, organizovana poslije ulaska austro-ugarskih trupa 1878. godine, obraćala je, iz više razloga, osobitu pažnju »zemaljskom glavnom gradu«. A, kako je to nedavno formulisao Todor Kruševac¹⁾, ona je »njegovo unapređenje pomagala nizom mjera, što je svakako doprinosilo da su promjene i nove razvojne tendencije dolazile ovde brže i potunije do izražaja nego u drugim bosanskim mjestima«. Samo Sarajevo, gdje je glavnokomandujući austro-ugarskih trupa, general Filipović, smjestio svoje sjedište, trebalo je da prednjači i da u svemu bude primjer ostalim mjestima pokrajine. Računalo se, svakako, i na to, šta će reći i kako će na ove mjere gledati strane velesile, učesnice Berlinskog kongresa. Zbog svega toga Sarajevo je trebalo da na svom primjeru pokaže kakve sve promjene nova vlast provodi u okupiranim krajevima i kakav napredak bilježi u odnosu na predašnjeg gospodara, koji će tek kasnije, 1908, aneksijom biti doveden pred gotov čin definitivnim gubljenjem svih prava u ovom dijelu Balkanskog poluostrva.

Zbog toga su i prvi mjeseci okupacije vrlo zanimljivi za proučavanje i oni za budući razvitak Sarajeva, naročito na planu upravne službe i administracije, predstavljaju veoma interesantan period, još uvijek dovoljno neosvijetljen. Za građane Sarajeva i Bosne, poznate po krutom otporu protiv svega što je moglo da dovede do izvjesnih promjena u načinu života, što se naročito odražavalo u borbi protiv provođenja carskih reformi posljednjih godina turske uprave u ovim krajevima, mjere koje je uvodila austro-ugarska uprava bile su nečuveno smjele, drske i smatrane su kao veoma opasne za vjerski, pa čak i biološki opstanak jednog dijela domorodačkog stanovništva, kako se u to vrijeme isticalo. Naročito su takve mjere bile uočljive u oblasti školstva i kulture uopšte.

Iz prvih mjeseci djelovanja austro-ugarske vlasti u Bosni i Hercegovini sačuvano je u Arhivu grada Sarajeva nekoliko veoma zanimljivih dokumenata. Iz njih se vidi kakve su sve mjere preduzimale okupatorske

¹⁾ Todor Kruševac, Sarajevo pod austro-ugarskom upravom 1878—1918. Sarajevo, 1960. str. 6.

vlasti da što prije u ovim krajevima zavedu red i normalizuju život. Ovi dokumenti se odnose na Sarajevo i oni govore o tome kako vojna vlast, koja je još uvijek u svojim rukama držala sve konce i u svakom pitanju ima glavnu riječ, nastoji da prikupi što više podataka i informacija o životu u gradu i stanju u kome se nalaze izvjesni objekti, institucije, trgovine, zanati itd. Iz ovih dokumenata, takođe, jasno se vidi kako su razni političko-upravni, vojni i drugi javni organi (Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, K. K. Platz-Commando in Sarajevo, C. kr. Krilno zapovjedništvo Serežansko, Ravnateljstvo redarstva i sl.) u stalnoj prepisci sa sarajevskim Gradskim poglavarstvom. U toj prepisci svi se, izgleda, utrkuju, ko će Gradskom poglavarstvu, u kojem su bili sakupljeni predstavnici građana svih vjeroispovijesti, dati što više naloga i zadataka. Jedni od njega traže da im se odmah »sačini i pošalje popis svih sarajevskih mahala i ulica«, drugi traže »numeraciju svih zgrada«, treći »obširan izkaz školskih nalazećih se na području grada Sarajeva«, dok je jednoj vojnoj jedinici potreban »iz stanovitih razloga popis svih javnih ženskih u gradu«.

Zbog interesantnosti ove građe, naročito zbog podataka koje pružaju sačinjeni izvještaji i popisi, donosimo, sa svim jezičkim i stilskim osobinama i nakaradnostima, u izvornom obliku nekoliko ovakvih dokumenata, računajući da oni mogu zanimati ne samo naše istoričare i književnike već i ostale čitaoce.

1.

»Ckr. Zapovjedništvo grada u Sarajevu.

Broj 1321.

Slavnomu gradskom poglavarstvu

u Sarajevu

U tamošnjim broju 90 od 12. ovog meseca navedeno je da u Sarajevu ima hanova 31, a Karaula 6, umoljava se da na svaki način do sutra u podne te hanove i karaule ovamo obznanite po imenu, i svaki han i svaku karaulu opišete u kakvom je stanju (što se tiče građevine ili zidanja) dal dobrim ili hrdavim; — dalje koliko u svaki i svaku po imenice Han ili Karaulu ljudi i konja prebivati mogu. Te su nam stvari nužne znati zašto vas molimo da nam tačno do sutra u podne obznanite.

Sarajevo, 16. Studena. 1878.

Potpis nečitljiv²⁾.

Na poledini dopisa stoji:

»Pisato i poslato po priključenoj kopiji. Opštinskom zastupstvu. Ovde. hitro«.

²⁾ Arhiv grada Sarajeva, Zbirka p. i otk. Inv. br. 957.

Uz ovaj spis priključen je još i ovaj dopis koji je, vjerovatno, nastao nešto ranije:

»C. kr. zapovjedništvo grada.

Broj 993.

Na

Gradsko Zastupništvo

ovde

Sarajevo, 5. novembra 1878.

C. kr. zapovjedništvo vojske zahteva od nas odgovor na sljedeća pitanja:

1. koliko stanovnika (žitelja, duša)
2. „ kuća,
3. „ crkve, džamije,
4. „ fabrika (tu spada i pivara)
5. „ kasarna,
6. „ kastela (tvrđave)
7. „ magaza,
8. „ mostova (čuprije)
(zidane i od drveta)

ovde

u varošu

imade

dalje:

9. koliko zanata ima (svaki zanat po sebi imenovan)
 10. trgovina (stanje u obće, i u čime najviše postoji)
pod brojem 9 i 10 ima se razumiti koliko zanatlija od svakog zanata, i koliko trgovina. —
 11. koliko ima građe gotove, i
 12. „ bi se građe dobiti moglo i odkuda
 13. halata, (od svake vrsti) može li se dobiti za svaku potrebu.
 14. koliko han i } koje i koliko su u potrebnom stanju, da
 15. karaula ima } mogu za kvartire i štale služiti. —
- Pod brojem 14 i 15 mora se još znati: koliko je veliki — širok — od čega je napraviti od drveta ili od kamena, cigle, je li čvrst ili slab — svaki han i karaula, nadalje:

za koliko momaka i

„ „ konja ima tamo mjesta, to se mora od svakog hana, i od svake karaule znati. —

Izvolite na rečena pitanja ovamo pismen odgovor do 10. ovog mjeseca poslati. —

Potpis nečitljiv³⁾.

³⁾ Ibid.

Spisu je priložen ovaj popis hanova i karaula:

Broj hanova	Vlasnici hanova	Na kom mjestu	Kakvog materijala	Može stati	
				Ljudi	Konja
1	Gjulagin	Mahala Gazi Usranbeg	srednjeg	120	50
2	Morića	u Saračkoj čaršiji	deto	300	70
3	Kolobara	u Bazrdžanskoj čaršiji	deto	400	35
4	Nurage Teftedarije	u Tašlihanskoj ul.	hrđavo	20	30
5	Vakuf	" " "	deto	20	30
6	Mlinarevića	u Aščiluku	hrđavo	20	20
7	Kezića	" " "	hrđavo	20	20
8	Antonijin	u Tašlijanskoj ul.	srednje	150	40
9	Popov	" " "	hrđav	20	20
10	Tašlihan	" " "	tvrd	20	70
11	Jefta Jelića	" " "	tvrd	60	10
12	Alekse Kreštalice	Ferhadija ulica	srednje	30	35
13	Boškov	" " "	deto	30	20
14	Telat efendijn	" " "	hrđav	20	30
15	Vejsil efendijn	" " "	deto	20	30
16	Juda Isaković	pred Ćifutanom	hrđav	10	20
17	Malog Sade	pred Ćifuthanom	hrđav	10	20
18	Asim efendijn	" " "	srednje	10	30
19	Mutevelija H. Asimbeg	" " "	hrđavo	30	50
20	Ragib efendijn	" " "	deto	20	30
21	Sarač Ajdar vakuf	" " "	"	30	20
22	Crkveni	na Varoši	"	30	15
23	Vakufski	" " "	"	20	20
24	Jerusalimski	" " "	"	10	10
25	Usrefbegov	" " "	"	20	20
26	Jove Besare	" " "	tvrd	150	30
27	Manojla Jeftanovića	" " "	tvrd	150	40
28	Mašića Mujage	u Sagardžijama	hrđavo	20	7
29	Nezir-efendije Zildžića	" " "	hrđavo	20	15
30	Hadži Kapetanovića	" " "	deto	20	20
31	Ismetpaše Uzunića	" " "	hrđavo	20	20
32	Novalije Atage	kod Drvenije	deto	20	20
33	Alipaše Čengića	" " "	srednje	50	50
34	Alilbašića	na Pašinu mejdanu	hrđav	30	12
35	Mustaj Pašinice	Mejdan	hrđav	40	16
36	Hadži derviša	na testu novoj	srednji	150	25
37	Prešljin	Kračule	hrđavo	20	25
38	Hadži derviš	nova testa	srednji	40	15
39	Zuborov	Baš čaršija	hrđavo	30	30
40	Stanišića	u patkama	srednji	150	25
41	Karkelje	" " "	srednje	50	20
42	Akov	" " "	srednje	20	20
43	Jerusalimski	na Kovačima	hrđav	20	15
44	Džinića	" " "	hrđav	20	20
45	Suleiman begov	Careva mahala	tvrd	50	20
46	Prešljin	" " "	slab	50	—
47	Turunharov	iseta	slab	30	20
48	Crkveni	vrbanja	slab	20	20
49	Odobašića	Donja iseta	slab	10	10
50	Handžića	u Vratniku	slab	30	50

Broj hanova	Vlasnici hanova	Na kom mjestu	Kakvog materijala	Može stati	Ljudi	Konja
-------------	-----------------	---------------	-------------------	------------	-------	-------

Karaule

1	Gradsko zastupstvo	kod banje	drvena	10		
2	"	u Bistriku	"	10		
3	"	na Kovačima	"	10		
4	"	Iseta	"	10		
5	"	na mejdanu kod drvenog mosta	"	10		
6	"	na Ašikovcu	"	10 ^(*)		

»Broj 1321.

Slavnomu gradskom poglavarstvu

u Sarajevu

Da se ukloniti uzmogne nepodobno prosjačenje po gradu, časti se potpisano ravnateljstvo redarstva na slavno gradsko poglavarstvo podnieti sljedeći predlog.

Neka si slavno isto kroz svoje podređene oragne gradske straže sjegurnosti dalo popisati sve siromahe u gradu Sarajevu, koji se prosjačenjem bave.

Popis taj imao bi se razdjeliti na dvoje u jednom bi se domaći a u drugom strani upisali, kojih posljednjih neka se izkas ovamo priposlati izvoli, da se isti radi bezposlenosti i pomanjkanja sredstva za živež po ovoj oblasti u svoj zavičaj odpraviti uzmognu.

Domaćim pako ubogom pogledom na njihovu starost i nespobnost za rad, imala bi se iz odješnje gradske ubožke zaklade redovita mjesečna podpora dopitati.

Ob učinjenom neka to slavno gradsko poglavarstvo ovaj ured obavijestiti izvoli, za da se uzmogne posebnim oglasom dalnje prosjačenje u ovom gradu zabraniti.

Ravnateljstvo redarstva

Sarajevo, 27. lipnja 1879.

Potpis nečitljiv^(*).

Gradonačelnik je ovaj akt pod brojem 2241 od 29. juna pomenute godine uputio Gradskom nadstražaru »da po gradu sve sa prosjačenjem baveće se osobe i to ovde pripadajuće za sebe a strance za sebe popiše i najduže za 8 dana ovamo predloži«. Gradska straža sigurnosti je sačinila oba tražena spiska i poslala ga 7. jula pod brojem 229 Gradskom poglavarstvu. Prvi iskaz na šest (6) stranica obuhvatio je sve prosjake u gradu, i one koji su ovdje rođeni i one koji su sa strane. U drugome spisku, koji obuhvata samo devet (9) lica, nalaze se samo lica koja su rođena izvan Sarajeva. Jedno od njih je, kako će se vidjeti iz spiska, čak iz Azije, bez

^(*) AGS, Zbirka p. i otk., Inv. br. 1073.

^(*) Ibid.

pobliže oznake mjesta i države, dva su iz Monastira, jedan iz Kolašina, jedan iz Mostara, jedan iz Ljubuškog, dok su preostala trojica iz okoline sarajevske. Evo, uostalom, popisa u cijelosti:

»Iz kaz«

prosiakah koji se u području grada Sarajeva nalaze

Ime i prezime	Oznaka stana	Opazka
Sedo Pehlivanović		iz sela Dobočaj
Paša Čeverkova	Talirevića ulica	iz Sarajeva
Trifko Marković	Boljak "	" "
Mustafa Saračević	Sahtianuša mahala	" "
Fata Grbička	na Goricu	" "
Čelebija Mulahmedovića	u Basamacima	" "
Mehmed Čevarin	na Musluk (Kastel)	" "
Mehmed Santo	na Čobanja ulica	" "
Zejna Šerička	Lučević ulica	" "
Salih Mandžo	" "	" "
Omer Puhović	na "Hridu"	" "
Džafer Arnaut	Pasijsa mahala	" "
Seča Ahčina	Hrvatina ulica	" "
Fatima Mujina	" "	iz Mostara
Husein Vekilharč	" "	iz Ljubuške
Abdija Alić	Kadina mahala	" Sarajeva
Derviša Hrustićka	u Gradu	" "
Mejra Arifova	Sumbul mahala	" "
Djula	Berkuša malaha	" "
Hata	" "	" "
Hamša	" "	" "
Dervina Hata	" "	" "
Abdina Hata	" "	" "
Nefa	" "	" "
Najila	" "	" "
Emina	" "	" "
Fatuša	" "	" "
Mala Fatica	u Berkušu	" "
Šuha	" "	" "
Zilija	" "	" "
Mulkija	" "	" "
Nefa	" "	" "
Zejna	" "	" "
Mungina Dževa	" "	" "
Pedina Zejna	" "	" "
Zlatka	" "	" "
Umija	" "	" "
Milkija	" "	" "
Peha	" "	" "
Mujina Nefa	" "	" "
Ajkuna	" "	" "
Nurka	" "	" "
Ajka Solinčevića	" "	" "
Milka	" "	" "
Hajrija	" "	" "
Zulfa	" "	" "
Tatlija	" "	" "
Zulfa Mustafina	" "	" "

*) Ibid.

Ime i prezime	Oznaka stana	Opazka
Aziza	" "	" "
Budžićka Ajkuna	" "	" "
Muškijsa	" "	" "
Karnica	" "	" "
Rukija	" "	" "
Fatima	" "	" "
Čolo Kenić	" "	" "
Džula Salihova	" "	" "
Hamša Činjurevka	Vratnik (kastel)	" "
Karahasan	Hiseta	" "
Hafifa	Bistrik	" "
Nurijsa Južbašina	Gologerica ulica	" "
Habiba Jurukova	Ploča ulica	" "
Mejra Fikarina	Hiseta ulica	" "
Ajka Pliska	" "	" "
Buba Čola	" "	" "
Mamička	" "	" "
Polja	" "	" "
Ruža	" "	" "
Sevda	" "	" "
Budalasta Joka	" "	" "
Mehmed Kolašinac	Džeka	iz Kolašina
Emina Mehmedova	Komatin "	iz Sarajeva
Ankia Karahasanova	Hiseta	" "
Fatima Rehička	Džeka	" "
Čanka Čučića	Mjedenica ulica	" "
Osman Bejid	Čeligović	" "
Emina Hajdarovića	Džeka	" "
Mušan Redžić	" "	iz Kiseljaka
Šerifa Suvalina	Odžiak kiatib ulica	iz Sarajeva
Petar Karlica	Zanderija ulica	" "
Joka Pejdahova	Zabljak ulica	" "
Hamida Klipanovka	Koševi ulica	" "
Hata Koncina	Hiseta gornja ulica	" "
Sevdina Mati	" "	" "
Umija Dilberova	Gorica	" "
Zuleha Gušića	" "	" "
Ajkuna Šupljenkova	" "	" "
Nurijsa Čelekića	" "	" "
Fata Salihovića	" "	" "
Pemba Dušića	" "	" "
Halim	" "	iz Monastira
Hankija Tentinca	" "	iz Sarajeva
Umuša Tonzukovka	" "	" "
Džendžinca	" "	" "
Pegum	Mejtaš ulica	" "
Atlija Zajimovića	Gorica	" "
Fatuša Vrabceva	" "	" "
Jevra Hukička	Dolnja hiseta ulica	" "
Hata Glohica	" "	" "
Ibrahim Peš	" "	" "
Ajkuna Pijazinovića	" "	" "
Duda Koncira	" "	" "
Anica Mandića	" "	" "
Fatima Meminca	Gornja hiseta ulica	" "
Andja Joianovića	Bistrik	" "
Mara	" "	" "
Stoja Topalovića	Kovači ulica	" "
Goša Topalovića	" "	" "

Ime i prezime	Oznaka stana	Opaska
Fata Kečedžina	Vratnik ulica	" "
Derviša Krajnovka	Podcarinom (Alifakovac)	" "
Mejra Čebedžina	Hrid	" "
Mujan	"	" "
Pašo Čebedžić	"	" "
Arapovka	Pod carinom	" "
Picalinca	"	" "
Sulejman Po oke	Sumbul mahala	" "
Mula Staka	Varoš	" "
Mustafa Kazazević	Čeligović ulica	" "
Sulejman Idrizović	Basamaka ulica	" "
Mehmed aščija	Talirevića ulica	iz Azije
Ibrahim Hido	Provara ulica	iz Sarajeva
Stepoja Perinica	Kovači ulica	" "
Andža Hamalovića	"	" "
Mehmed Cico	Strošić	" "
Emina Zelinča	"	" "
Ajka Krzova	"	" "
Fata Cicina	"	" "
Fata Smajička	"	" "
Abdija Berbin	"	" "
Alibegovica	Bjela džamija	" "
Hankija Kantardžina	Mejdan (kastel)	" "
Tuka Salih	Cebedžije	" "
Sejda Tobčina	"	" "
Salihovica	"	" "
Londričevica	"	" "
Mustafa Junak	Prijeka česma	" "
Habiba Čevasina	"	" "
Abdija Hupić	Sumbul mahala	" "
Mejra Mujčinova	"	" "
Salih Džafić	Hiseta	" "
Ana Mitrina	Franz Joseph ulica	" "
Stepan Minić	Bistrik	" "
Joka Krajišnikova	—	iz sela Pofalić
Džordža Samardžija	Hiseta	iz Sarajeva
Hajrija Bubina	"	" "
Hankija Halilova	"	" "
Andža Šapavina	Kanin sokak	" "
Anna Petra Ekmekčije	Dugi sokak	" "
Aleksa Jkanović	Potok	" "
Gjorgjo Stepković	Dugi sokak	" "
Stepan Kaurin	Bistrik	" "
Ana Crna	"	" "
Mara Stipanovica	"	" "
Binjo Kalinić	Čemaluša	" "
Behor Manastirli	"	iz Monastira
Zlatka Kablarova	Zagrić ulica	iz Sarajeva
Melča Zuberova	"	" "
Begija Dugog derviša	Begovac	" "
Melča Imamovka	"	" "

U Sarajevo, dne 7/7 879.

Potpis nečitljiv.

ŠABAN HODŽIĆ

POZIV HADŽI MUJE MEHOVIĆA UPUĆEN BOSANSKIM MUSLIMANIMA I HRIŠĆANIMA

Ovaj je poziv napisan starom bosanskom ćirilicom na turskom, a s manjim razlikama i na srpskom jeziku. Originalni dokumenti nalaze se u zbirci turskih dokumenata Orijentalnog instituta u Sarajevu, zavedeni su pod brojem 3030²⁾ i nisu ranije objavljivani. Da bi apel bio shvaćen, potrebno je ukazati na ekonomske, društvene i političke prilike u Bosni i Hercegovini sredinom XIX vijeka.

Političke i privredne prilike Bosne i Hercegovine još i prije dolaska Omer-paše Latasa, čije se ime često spominje u apelu, bile su vrlo teške. Povlačenje Turaka iz Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u Bosnu i stalni vojni neuspjesi koji su se redali jedan za drugim silili su Tursku da što jače utvrdi svoje granice. Zato ona izgrađuje mnogobrojne utvrde: — gradove, palanke, kule i čardake. Kako su, opet, turske blagajne usljed stalnih ratova bile iscrpljene i turske finansije uopšte bile dovedene u vrlo kritično stanje, a za izgradnju ovih utvrđenja trebaju ogromna materijalna sredstva, to turske vlasti prebacuju sav taj teret na stanovništvo, naročito seosko. Pored ionako teških redovnih i izvanrednih poreza zvanih taksita, koji su iscrpljivali široke mase, dolaze sada i vanredni nameti za gradnju utvrđenja. Narod mora da doprinosi za to i u prirodi: da dovozi kamen i drugi potrebni materijal³⁾. Dodajmo tom još i priliv nezbrinutog muslimanskog stanovništva, koje se povlačenjem Turaka na desnu obalu Save i Dunava povlači u Bosnu, a naro-

¹⁾ Pored svega nastojanja da se utvrdi ko je bio Hadži Mujo Mehović i odakle je rodom nije se u tome uspjelo. Po obliku njegovog prezimena moglo bi se reći da je Hercegovac, a po govornim osobinama da potiče iz istočne Bosne. (Zagrebački profesor Brebec, koji je, prikupljajući podatke o jezičnim osobinama krajeva Bosne i Hercegovine, prošao i kroz Tuzlu i pročitao srpski tekst ovog dokumenta, mišljenja je da autor ovoga poziva potiče iz istočne Bosne). I u rečenoj zbirci Orijentalnog instituta u Sarajevu zaveden je kao dokumentat s teritorije Zvorničkog sandžaka. Osim toga, Zvornički i Bihaćki sandžak bili su naročito izvrgnuti tim terorima, pa i to govori u prilog mišljenju da on potiče iz jednog od ovih krajeva. Međutim, lako može biti moguće da se iz Mehovića krije neka sasvim druga osoba.

²⁾ Faksimili i jednog i drugog dokumenta nalaze se u orijentalnoj zbirci Arhiva grada Tuzle.

³⁾ Š. Hodžić: Stari turski dokumenti sa tuzlanskog područja, dokumenti broj 9 i 10.

čito u dolinu Spreče, a turske vlasti mu zbog iscrpljenih finansija ne mogu u dovoljnoj mjeri pružiti potrebnu pomoć, što stvara sve težu psihozu među narodom, psihozu koja postepeno prerasta u revolt i otvoreno negodovanje, pa konačno dovodi i do ustanaka, koji sad ovdje sad ondje počinje izbijati. Osim toga podmitljivost korumpiranog turskog upravnog aparata i pljačka stanovništva još i potenciraju to nezadovoljstvo.

Sultan Mahmud II (1808—1839), tražeći izlaza iz teške situacije, odlučio da provede reforme kako vojne tako i civilne uprave. Došlo je do otpora u Bosni. Pored jenjičarskog vojnog reda, koji je bio pogođen tim reformama, pogođeno je bilo takođe i bosansko plemstvo, jer su mu reforme ograničavale privilegije koje je do tada imalo. Reforme su udarale i po jednim i po drugima i nezadovoljstvo je vladalo kod svih, zbog čega je došlo do otpora provođenju reformi. Uzaludni su bili svi pokušaji Turske da na miran način privoli Bosance na provođenje reformi. Kako je opet sultan Abdul-Medžid bio čvrsto riješen da reforme privede u djelo, on stavi u dužnost svom muširu Omer-paši Latasu da ih sprovede u Bosni. Omer-paša stiže 1850. godine s vojskom u Bosnu, ali s nedovoljnim sredstvima za njeno izdržavanje. Uz to, on nije imao ni dovoljno komorskih konja. Da bi došao do sredstava za izdržavanje svoje armije, on udara na stanovništvo vanredne poreze, koje je na vrlo grub i nemilosrdan način ubirao, a od seljaka, pa i na putu, oduzima konje, zbog čega opustješe trgovci, jer seljaci nisu smjeli na konjima ništa u gradove donositi⁴⁾. U gradovima se počinje osjećati i nestašica hrane, i to još više počinje uzbudivati stanovništvo. Ni vojska nije dobijala po više mjeseci platu, nego se i ona počela snabdijevati pljačkanjem stanovništva, u čemu su se naročito isticali albanski plaćenički odredi.

Uzaludne su bile sve tužbe i žalbe stanovništva, kao i zahtjevi za odštetu. Nezadovoljstvo je prešlo u otvoreni revolt. To su iskoristili feudalci i počeli se pripremati na ustanak.

Ustanak je najprije izbio u Posavini, iza toga u Krajini i na koncu u Hercegovini. Omer-paša sa svojim regularnim trupama najprije je ugušio posavski ustanak, pohvatao vođe ustanka i imetke im konfiskovao⁵⁾. On je nemilosrdno kažnjavao pohvatane ustanike kod Tuzle. Obične ustanike je tako šibao da ih je veliki broj podlegao, dok su viđeniji ustanici bačeni u tamnicu i svaki drugi dan bili mučeni i šibani.

Početkom 1851. godine Omer-paša je otpremio čitav transport zarobljenih ustanika, s Mahmud-pašom Tuzlom, Mustafa-pašom Babićem i mnogim drugim na čelu⁶⁾, pod jakom pratnjom u Carigrad. On isto tako postupio i s krajiškim ustanicima i njihovim vođama⁷⁾, hvata ih, baca u sarajevske i travničke tamnice, gdje vezani u lance metu gradske ulice i rade druge slične poslove. Na smrt osuđene vođe sultan je kasnije

⁴⁾ Hamdija Kapidžić: Omer paša Latas u Bosni, Gajretov kalendar 1939. g.

⁵⁾ Veli se da je samo od Mahmud paše Tuzle odnio oko 17.000.000 pijastri.

⁶⁾ H. Kapidžić: Omer paša Latas u Bosni, Gajretov kalendar 1939. g.

⁷⁾ Neka mjesta im je, kao npr. Kozorac, do temelja porušio i u njima ostavio голу pustoš.

pomilovao i sve osim Tuzla — kapetana i dvojice vjerskih učenjaka uputio na rad na galijama⁸⁾.

Poslije ugušenih ustanaka i odvođenja ili smicanja njihovih vođa u zemlji je došlo do znatnih upravnih promjena. Turci su u upravu doveli samo svoje ljude — Turkaše, jer u Bosance nisu imali povjerenja. Pritisak turskih vlasti osjeća se teško.

Kad je Omer-paša likvidirao pobune muslimanske aristokratije, onda je pristupio nasiljima prema raji, što konačno dovede i do njene pobune.

U ovo vrijeme kod muslimana se već počinje snažno razlikovati pojam »turčina« (muslimana) i Turkuše, tj. Osmanlije, kad se javio i apel ozlojeđenog bosanskog muslimana, sveštenika Muje Mehovića, u kome se u skoro svakoj rečenici odražava ozlojeđenost i neraspoloženje prema Turcima i svemu onom što je tursko.

Dokumenat donosimo u prevodu:

»Tako mi Boga, došli smo već u posljednje i nepodnošljivo vrijeme u kome Osmanlije i nas i raju hoće da uguše. Ko god od njih dođe u Bosnu, mi odmah postajemo predmet njihove pohlepe, i uzimajući naše akcije (vrsta sitnog novca Š. H.), pune svoje novčanike! Ogriješivši se tim i napunivši kesu, oni se smjenjuju i vraćaju u Carigrad, a mjesto njih dolazi drugi, koji, na potpuno isti način kao i njihovi prethodnici, nastavljaju postupati s nama.

Mi smo na taj način davali sve što smo imali i koliko smo mogli i izdavali smo im sav novac koji smo imali, pa i više, tako mi Boga... niti imamo novaca niti hrane.

Na takav način i s takvom svrhom nam je došao i »sluga« Omer⁹⁾. I za njegov dolazak traži se od nas novac i hrana. Pa ne samo to, nego dolaze i druge naredbe. Odlaskom u rat protiv Crne Gore on hoće da nas uzaludno uništi. Ovo je u odnosu na Bosnu, tako mi Boga, pravi grijeh¹⁰⁾.

Znate li šta je »sluga« Omer svojim dolaskom za valiju u Bosnu u njoj sve učinio? Do kože nas je ogulio i samo nam je dušu ostavio. Pa sad bi nam i nju htio uzeti. Kad je istom došao, tražio je samo novac i hranu. Davali smo dok smo mogli. Tražio je redovitu vojsku, pa smo mu i to davali. Ali on na koncu počeo toliko tražiti da je tim pogazio sva prava i tim osiromašio i naše begove, age i spahije. Što su naši djedovi za života sticali, vidjeli ste, eto, šta je »sluga« Omer u događajima u Bosni s tim učinio. Nepodnošljive su štete i uništavanja koja je on pljačkom imetka izvršio u sandžacima. On nas pri tom nije uopšte

⁸⁾ Među tuzlanskim vođama ustanka nalazio se je tada i tuzlanski kadija Nuh, koji se istakao svojom hrabrošću i borbenošću, a među krajiškim Ibrahim Kapić, kadija iz Vrnograča. Oba su bila protjerana u Konju, odakle im nije bio više dozvoljen povratak u Bosnu.

⁹⁾ Mehović ne oslovljava Omer pašu sa »Omer paša« nego sa »Omer peček«, što znači »Sluga Omer«, aludirajući time na njegovu prošlost, kada je kao sluga bio kod begovske porodice Filipovića, a kasnije kod Bojića u Banjaluci. (V. o tome: Ahmed Muradbegović, Omer paša Latas u Bosni 1850—1852. g., str. 36—37).

¹⁰⁾ Naglašavajući da je takav postupak prema Bosni pravi grijeh, Mehović, u stvari, aludira na neku vrstu autonomije koju je Bosna uživala pod turskom upravom.

tretirao kao muslimane, nego kao osmanlijsko roblje. Osmanlijski lancii postali su nam gori i od kolere, koja se kod nas sada uopšte i ne pojavljuje.

Muslimani, sjećate li se toga koliko je »sluga« Omer prilikom svog prvog dolaska uništio naših begova, aga i spahija, a koliko ih je, o kojima ni do danas nemamo nikakva glasa u lancima otpremio u Carigrad¹¹). Ovo se, tako mi Boga, ne zaboravlja!

I »sluga« Omer nam eto opet dođe s lancima¹²). Ako gledamo na njegov postupak, on nas, Boga mi, opet hoće da stavi u iskušenje. On odvodi naše sinove u rat protiv raje i Crne Gore. Bošnjaci-muslimani, takav postupak prema nama je velika nepravda i nasilje, jer voditi ljude u rat bez opreme i hrane, to je očito nasilje.

Muslimani, iskreno mi kažite, ako u ovim i ovakvim vremenima budete ratovali, da li od toga možete imati ikakve koristi? Svi dobro znate da mi tu samo dajemo uzaludno živote i da beskorisno uništavamo i iscrpljujemo i sebe i raju, a to je za nas, svakako, vrlo loše, jer ako na taj način bude uništena raja, pa ko će nam onda raditi, a ako uništimo sami sebe, tim ćemo uništiti i begluke i spahiluke.

»Sluga« Omer hoće da mi idemo, da uništavamo hercegovačku raju. Da li se iko pita zašto se digla hercegovačka raja?! Tako mi Boga, ona se digla samo zato što nije mogla više podnositi osmanlijska nasilja i prestupe, i to je svakom tako jasno i uočljivo da to ne treba ni dokazivati.

Osmanlije hoće da nam uzmu sve naše imetke a da mi onda, htjeli ili ne htjeli, tražimo od raje akči (da nam to naknadi). A kako opet raja treba crvenog novca (sitni bakreni novac), šta onda da radi?! Razumljiva stvar da joj je lakše i za oružje prihvatiti ne go stalno trpjeti i te tegobe i patnje.

Ej vi, sa mnom zajedno, hrabri muslimani! Budući da vi za Osmanlije niste muslimani, to i vi snosite i trpíte ista ova osmanlijska nasilja. Uz to će se i raja, bez sumnje, od vas odvojiti. To za vas, muslimani, nimalo neće biti dobro, jer ako sudbina učini, — a to izgleda sigurno, — i raja skine s vrata osmanlijski jaram, šta onda mi da radimo?! Ako pak uništimo raju, onda smo uništili sami svoju snagu uopšte, a naročito radnu snagu, a bez toga onda nema ni nama života. I mi, kao i raja, nosimo na vratu osmanlijske lance, a to ni nas ni raju ne vodi dobru. Ja vam, o vi ugledni Bošnjaci i Hercegovci, kao i vi omladino, imam samo jednu riječ da reknem: Dodite da se ujedinito s rajom; da se jedni drugim zakunemo i da jedni drugima damo čvrsto obećanje, i da se poslije toga, sjedinivši se mi muslimani s rajom, dignemo i da prihvatimo za oružje, i da na taj način od sebe otklonimo osmanlijske nečovječne postupke i skinemo s vrata njihove terete. Tim ćemo spasiti Bosnu od poniženja, a i mi ćemo se riješiti silnika. Tim ćemo se riješiti, takođe i

¹¹) Ovim Mehović misli na ono mnogobrojno muslimansko plemstvo, koje je Omer paša, prilikom gušenja ustanaka, u borbama pobio, ili ih na koji drugi način, a naročito prevaram, pohvatao. Neke od njih je likvidirao, kao npr. Ali pašu Rizvanbegovića i druge neke, a neke na čelu s Tuzla kapetanom okovane u lance u Carigrad otpremio. Tamo su po zatvorima skoro svi pomrli. (O tome: A. Muradbegović, op. cit.).

¹²) Džehud je stric Judin.

davanja kako redovne tako i neredovne vojske i slažući se i lijepo živeći s rajom kao i naši djedovi, bićemo slobodni. Vratimo se božjim i njegovim poslanikima zapovijedima. Nek svako zna da je onaj imetak koji on ima njegov imetak, a nek i raja zna ono na što mi imamo pravo i da nam to daje, ali da mi znamo da ne smijemo i nemamo pravo tražiti od nje ono na što nemamo pravo. Mi ćemo s Osmanlijama, koji od nas otimaju novac, dok su kod nas postupati prema našem starom običaju; molitve kojima nas je Svemogućii zadužio uredno ćemo obavljati i Boga moliti da i hrišćani rade po starom običaju i onda ćemo lijepo i u slozi živjeti. Bosna i Hercegovina će se na taj način riješiti turskih lanaca. Zar ćemo dozvoliti da se Bosna i Hercegovina povрати u ono stanje u kakvom se nalazila pod turskim jarmom?! i da s rajom krvarimo i ratujemo i svoju braću izgonimo iz njihove domovine. Da su nam oni braća i da su od naše krvi, to nam svjedoči i sam naš zajednički jezik kojim govorimo. Zar da se mrzimo s rajom samo zbog toga što je ona druge vjere ili zar da se ona miješa u naše ispovijedanje islama, — ma da smo isti narod. I u Srbiji i u ostalim državama ima raznovrsnih ljudi, ali se oni svi dobro slažu i lijepo žive. Svako nesmetano provodi svoje običaje. Pa zar nije moguće da i u nas isto tako bude?!

Muslimani, zaboravimo sva nasilja i prestupe koji su se u prošlosti među nama događali, složimo se i počnimo živjeti u slozi i ljubavi i odupirimo se zajedno s rajom željama i težnjama zajedničkog nam neprijatelja, jer ako ovako produžimo život u neslozi, potpuno smo propali, i mi i raja. Ako, boraveći zajedno, ne budemo prijeako gledali jedni na druge nego se složimo i budemo u slozi provodili život, onda ćemo bar umrijeti prirodnom smrću.

Slušajte, muslimani, ako se ne ujedinito s rajom, ništa nećemo moći postići, a ako se ujedinito, onda ćemo postati jaki i moći ćemo mnogo učiniti, a u prvom redu, moći ćemo skinuti s vrata jednu državu u kojoj i onako vlada anarhija! Zar nismo u stanju da se suprotstavimo gladnoj, goloj i bosoj i u svakom pogledu demoralisanoj osmanlijskoj vojsci?!

Onog časa kad se ujedinito i dignemo na oružje, izmijenjećemo cijelo stanje i riješićemo se »sluginih« lanaca i nasilja.

Tako mi Boga, u kitabu piše da se u ovim vremenima Bošnjaci treba da udruže s rajom. Ako ne želimo da svi uzaludno trpimo ovaj pritisak, onda nam nema drugog lijeka. Ako ih ima koji i drukčije govore, onda oni žele samo vaše zlo. Ako čekamo kad će sama od sebe za nas nastupiti bolja vremena, ako primamo i nasjedamo osmanlijskim spletkama i krvarimo se s rajom, Osmanlije će moći s nama što god hoće učiniti, a i učiniće to, jer nismo njihovi i njima ravni. Ostanete li pod njihovim jarmom, onda ste vi i nepomični i slijepi, a ovakvi kao što su Osmanlije nemaju stida i mi ćemo imati dovoljno snage da snosimo njihova nasilja. Ako se njih budemo držali, nećemo ni u čemu imati berićeta i naši imeci neće biti naši, a ni naša djeca neće biti naša, jer čim odrastu, odmah će ih oni uzimati u vojsku i idući s jednog kraja svijeta na drugi goli, gladni i žedni, podnosiće najveće muke i tegobe.

Muslimani Bosne i Hercegovine, ko ne poslušao ove moje riječi i ne bude htio s rajom u slozi živjeti, haram (zabranjeno, proketo) mu bilo mlijeko koje je od majke sisao; proketo bila i kod Boga ne bila prim-

ljena vjera onih muslimana koji od sada budu saučestvovali u činjenju nasilja raji, jer svaki onaj koji ubija raju, griješi isto tako kao da ubija i samog sebe. Treba od sada da s rajom budemo zajedno. U istoriji piše: »U staro doba živjela je bosanska vlastela mirno i udobno i svi su bili bezi, age i spahije, dok je raja i u ono doba bila raja, samo što smo svi bili pripadnici iste vjere. Kad, međutim, dođoše Turci i svojom nadmoći nas pokoriše, tad postadosmo različitih vjera. Naši djedovi (očevi) postadoše muslimani, da bi udovoljili želji tadanjih turskih vladara i da bi im kao i prije ostali njihovi spahiluci i čifluci«.

Međutim od ondašnjih naših imetaka, kao što vidite, ne osta ništa u našim rukama. Sultan je pogazio svoje vlastite riječi. Dođe vrijeme da mi u svojoj vlastitoj domovini umiremo tražeći svoja prava.

Bosanski muslimani, čujte moje riječi i vjerujte mi da se poslije svega neophodno moramo ujediniti s rajom i s njom živjeti u slozi, u kakvoj su živjeli i naši djedovi. Svaki musliman koji se ne odazove ovim mojim riječima lišen bio na sudnjem danu zauzimanja našeg božijeg poslanika i dabogda zajedno s Džehudom¹³ bio mučen! Zašto da se ne ujedinite sa svojom braćom, a isto tako i raja s nama?! Ako i ona ne posluša moje riječi i ujedinivši se s nama ne ustane na oružje radi odbrane od neprijatelja, dabogda i ona na isti način bila kažnjena!

Zato treba da se, i muslimani i raja, skupimo na jedno mjesto radi dogovora. To treba da bude takav skup kakav se u životu ne pamti, pa kad se digne čitava Bosna i Hercegovina i kad zajednički navali, onda se jadnik Omer sa svojom golom i bosom vojskom neće moći čak ni u Carigradu zastaviti.

Muslimani i rajo, na noge i jedni i drugi!

Na ovom dokumentu nije označen takođe datum, ali se iz sadržine samog apela može zaključiti da je nastao za vrijeme progona i nasilja Omer-paše Latasa u Bosni, a iz rečenice »odlaskom u rat protiv Crne Gore« vidimo da je uslijedio poslije ustanka u Crnoj Gori i ponovnog dolaska Omer-paše u Bosnu 1860. godine.

0135796

Zavičajna zbirka

94(497.6)

DIZDAR H.

Popis

311.314:94(497.6 Sarajevo)"1878/1879"

0135796

KLUB "DERVIŠ SUŠIĆ"

COBISS

Odgovorni urednik:
Dr HAMDİJA KAPIDŽIĆ

Stampa:
Sarajevski grafički zavod, Sarajevo
P. n. 1/61 — Za štampariju Pero Grinfelder